

Јелена Недић

НИЗ ПРУГУ

— Laguna —

Copyright © 2015, Јелена Недић
Copyright © овог издања 2017, ЛАГУНА

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Истинна, деца се рађају као анђели,
али овај свет их брзо претвара у њорочне људе.*

Јелена Шупут (21.09.1923–14.01.2006.)

I

Смета ли вам да укључим диктафон?

Као да ме не чује, човек наспрам мене, са друге стране прљаве дрвене плоче која је ослоњена на климаве металне ногаре представљала сто, није ми одговорио. Без речи, рука му је дохватила кутију из које су вирили филтери јефтиних цигарета. Загледан у њу, извукао је једну покретом који је, како ми се чинило, трајао вечност. Принео ју је испуцалим уснама, а затим одмакао, као да се предомислио.

„Ватре?“

Загледан у суву пожутелу кожу и прљаве задебљале нокте на прстима који су трљали цигарету тако да је у тишини која се непријатно испречила између нас могло да се чује само шуштање танке хартије и у њу умотаног дувана, ни ја нисам реаговао на његово питање. Његов поглед осетио сам као ударац тешким, тупим предметом.

„Шибица, упаљач?“

Поновио је подигавши цигарету до нивоа наших очију. Док сам тражио упаљач, бела линија је за тренутак прикрила поглед мог саговорника. Опилавши цеп на кошуљи, у који тражени предмет заправо никада нисам стављао, осетио сам плашљиве откуцаје свог срца. Сиви зидови хладне просторије за посете затвореницима чине њихова лица још мрачнијим – додају нове боре подочњацима и сенку очима без сјаја. На то сам навикао јер сам са многима разговарао. Ипак, овај пут у мени се пробудила нека посебна непријатност, осећај језе и гађења. Свестан да ништа од тога не смем да покажем, покушао сам да се приберем. Коначно сам напипао упаљач у унутрашњем џепу јакне и, нагнувши се преко испуцале дрвене даске која нас је раздвајала, принео га његовом лицу да му припалим цигарету.

„Изволите.“

Пламен је обасјао избледели ожиљак изнад меснате горње усне. Траг неке туче, помислио сам. Ко зна колико је ожиљака испод сиве одеће која је покривала мишићава тело. Лењо спуштени капци сакрили су празнину у његовим очима, фиксирајући поглед на нокат којим је чачкао прљавштину из линија усечених у сто. Увлачио је дим споро, пунио њим плућа и није га испуштао докле год је могао да задржи дах. Око нас се ширио смрад влаге и неокупаних мушких тела, зноја који данима није пран са грубе тканине затворских кошуља, воњ масног киселог купуса, који су на себи донели из трпезарије, јефтиног дувана и задаха који је подсећао на трулеж. Вратио сам упаљач у џеп и поновио питање:

„Да ли могу да укључим диктафон?“

Климањем главе дао ми је одобрење. Чуо се звук који је црвено дугме направило под притиском мог прста. Неколико тренутака диктафон је снимао тишину. Цигарета је догоревала између усана које су се изненада развукле у искривљени осмех. Осетио сам хладан зној на челу, мокра кошуља ми се залепила за леђа, а у ушима сам чуо шуштање налик на звук касете са излизаном траком. Спољном страном кажипрста протрљао је уста, бришући пљувачку накупљену у угловима.

„Све ћу ти испричати.“

Још један наказни осмех говорио ми је да ће ми заиста све рећи. Пружио сам му шансу да још једном проживи свој злочин, да се сети његових појединости, да га оживи у сећању – са уживањем.

II

„Нена је ово писала.“

Кошчата рука седамдесетогодишње старице пружила ми је похабану свеску. Њене ситне очи проучавале су ме док сам листао странице исписане нечитким рукописом. Жмиркала је под светлом прашњаве сијалице која је висила изнад стола на дугачком црном гајтану. Као да се питала да ли је исправно поступила предавши потпуном странцу децје тајне своје унуке које ни сама није прочитала јер слова на страницама ишпартаним плавим линијама није могла да растумачи. Била је неписмена. Свеска је била исписана до половине. До краја детињства и невиних сањарења. *Невена и Божа*, писало је у срцу прободеном стрелом на последњој страници. Линија срца била је усечена у папир тако да сам могао да замислим невешту руку која грчевито међу прстима стиска оловку трудећи се да на хартији остави што израженији и лепши траг. Ипак, линија је била неправилна, кривудава, крајеви

су јој се укрштали у доњем делу срца, на самом шпицу, кварећи његов облик. *Невена и Божа* – штампана слова написана руком заљубљене девојчице. Поглед на њих изазвао је неки осећај мучнине и пробудио у мени нагон за повраћањем. Удахнуо сам дубоко мемљиви ваздух. Босиљак и динстани лук испунили су ми ноздрве. У грлу сам осетио укус нечега што је кренуло из мог желуца и срећом, ту се зауставило. На мушему са одштампаним кришкама лубенице из свеске је испала пожутела фотографија искрзаних ивица. Бисерни осмех, јамице на образима, ведрина у тамним очима које су изгледале тако живо.

„Ненина мајка“, рече старица и прекрсти се. „Нек’ јој је лака црна земља. Не знам да ли је жива. За нас је одавно умрла. Ово је једина њена слика. Стојан је све исцепао када је отишла.“

Глас јој је благо задрхтао, а очи се напуниле никада пресахлим сузама за свима којих више нема. Узела је фотографију згрченим испуцалим прстима и погледала је очима чије су се зенице једва назирале од мрене која се навукла преко њих. Уморним кораком отишла је до нахтасне и са ње скинула дрвени рам. Рам је спустила на сто испред мене, а своје тело на исту столицу са које је малочас устала.

„Невена. Крв није вода. Иста коса. И очи.“

Прелазећи огрубелим врховима прстију по стаклу рама гладила је тамну косу своје унукe као да је стварна, свилена и мека.

„Могу ли да их понесем? Вратићу вам.“

Показао сам руком на насмејана женска лица испред себе. Старица је немо слегнула раменима, а

затим, у знак одобравања, гурнула фотографије ка мени нетремице гледајући у њих.

„Узми“, откинуло јој се са уморних усана. „Узми, али да их вратиш.“

Климнуо сам главом. Ставио сам Невенину слику заједно са црно-белим ликом њене мајке у своју торбу. Ту, у мрачној кожној прегради, мајка и ћерка су се после толико година поново нашле једна покрај друге.

„А Милица? Где је она? Када ћу с њом моћи да разговарам?“

„Милица је у школи. Рекла сам ја шта је имало да се каже. Њу немаш шта да питаш.“

„Добро.“

Одлучни тон јасно ми је ставио до знања да је нашем разговору крај и да о Милици више ништа нећу чути. Захвалио сам старици на свим информацијама, дневнику и фотографијама, и упутио се ка вратима. До њих ме је испратила вукући ноге у гуменим опанцима преко шкрипавих дасака црвоточног пода, а одатле погледом који сам могао да осетим до прве кривине која ме је од њега сакрила. Прашњав пут довео ме је поново до прелаза преко пруге. Рампа на њему била је спуштена. Врео септембарски дан учинио је да чекање воза потраје вечност. Хук. Непријатан писак. Шкрипа метала док вагони, који су ме подсетили на уморну старицу тешког корака, моју малопређашњу саговорницу, прелазе преко излизаних шина. Воз се вуче испред моје шофершајбне као да му нема краја. Коначно пролази последњи вагон. Са друге стране једна девојчица чека да пређе пругу. Рампа се подиже. Дете узима из прашине испред својих ногу школску

торбу превелику за нејака леђа и враћа је на рамена. Ауто ми се угасио на прузи. Често ми се то дешава. Гледам кроз прозор. Лик ми је познат. Пролазећи покрај мене, девојчица је подигла тамне слепљене шишке са знојавог чела и испод њих открила два леде-ноплава ока. Додирнуо сам торбу на седишту поред себе. То је она. Личи на мајку и баку, има тамну косу и црте лица сличне женама са фотографија које сам узео. Само по очима, плавим и хладним, разликује се од њих. Погледао сам на сат. Прошло је један. Сада знам где и у које време могу да је сретнем.

III

Гледам у похабане корице Невениног дневника. Претходне сам вечери прочитао његову садржину – дечја пискарања, девојачке тајне. Снови, надања, маштања. Бол, патња, разочарање. Све је стало у ту свеску која лежи на мом писаћем столу. Приносим чашу јефтиног вискија уснама и, мрштећи се при њиховом додиру са опором течношћу која заудара, узимам гутљај и осећам како ми клизи низ грло. Спуштам чашу на исто место где је раније стајала, на дрвету је видљив њен влажни отисак. Испред мене је лаптоп. Нервира ме поглед на празан екран. Пружам руку ка пепељари. Цигарета у њој је догорела оставивши за собом пепео расут по стакленом дну. Палим следећу. Увлачим дим пуним плућима. Задржавам га, жмуриим. Морам да се опустим. Само да почнем, онда ће речи кренути саме. Не вреди. Не могу да се концентришем. Смета ми сваки шум. Звук воде који долази из купатила бубња ми у ушима. Нада се тушира. Чујем Ану у суседној соби.

Окреће се у кревету. Ноге јој лупају о оградицу. Спава немирно, као и ја. Као дете често сам се будио на поду. Срозао бих чаршав и срушио све са кревета. И сада се понекад пробудим откривен. Зато Нада има своје ћебе. Устајем са столице. Предуго сам на њој седео, залудан. Уморио сам се не радећи ништа, зурећи у белину виртуелне хартије. Туп бол у леђима додатно ми ствара нервозу. Последица посла. Сати трчања, па сати седења. Тако новинари проведу радни век. Трагају за причама, слушају их, пишу, од њих живе. За њих живе. Свака коју сам до сада испричао постала је, бар накратко, део мене. Сваку сам проживео, дао јој лични печат, сагледао је из свог угла. У сваку сам веровао, трудио се да је веродостојно пренесем, објективно и тачно колико је то могуће. Ипак сам само човек и од свега људског не могу да држим апсолутну дистанцу и равнодушност неопходну за непрекорну прецизност. Ипак сам само новинар и, ма колико тежио истини, сваку причу морам да пренесем на свој начин. Са врата дечје собе гледам ка кревету. Ана спава. Прилазим и нагињем се над њу. Повлачим покривач који је збацила са себе. Тако је мала, а већ има немирне снове. Подижем на сточић цуцлу која јој је испала на под. О чему уопште једна беба може да сања? Враћам се за свој писаћи сто. Узимам са њега две фотографије. Невена и њена мајка. Сетио сам се и Милице како прелази пругу. Да ли ћу моћи да испричам њихову причу? Пријатан додир прекида ми непријатне мисли. Нада их увек прочита. Масира ми рамена тако да ми топлота њених дланова струји низ леђа ублажавајући напетост мишића. Знам да преко њих гледа у празан екран.

„Идемо на спавање. Сутра ће све то већ доћи на своје.“

Љубим јој меке дланове.

„Иди. Доћи ћу мало касније. Морам да радим.“

Њено лаку ноћ одаје разочарање и оставља ме у соби самог са непријатном тишином, два лика са старих фотографија и празнином коју би требало да испуним правим речима о њима.

IV

Волела сам да посматрам возове. Пруга је пролазила поред наше куће и могла сам да их гледам са свог прозора. Увек сам се питала ко се у њима вози и куда иду, да ли од неког одлазе или некоме долазе? Једним таквим возом отишла је и моја мама. Имала сам тада пет година. Надам се и сада, мада све ређе, да ће једним таквим и да се врати.

У нашем засеоку нема богзна шта да се види. Неколико трошних кућа, шумарци, ливаде – сав мој свет. Радозналост ми је будила жељу да откријем како је тамо, низ пругу, али никада нисам стигла даље од тунела који је надомак нашег села. Ту, поред тунела, често сам седела у трави и, чекајући возове, радила домаће задатке. Писала сам их брзо, без размишљања. Школа ме није занимала. Ослушкивала сам да не пропустим долазак локомотиве која је магичном светлошћу осветљавала увек мрачан тунел. Посматрала сам ту светлост покушавајући да погодим колико има

вагона. Понекад сам бацала тек убрано пољско цвеће ка прозорима, никада довољно високо да би до њих и дошло. Махала сам путницима који су ме гледали између прашњавих сомотских завеса кроз музгава стакла купеа. Ко су? Одакле су? Где су се запутили? Тражила сам одговоре на ова питања у машти док сам трчала покрај пруге тркајући се са машином.

Бака Савка ми је причала како сам, када сам имала четири године, седела на прузи и играла се крпеном лутком коју сам звала Мица. Бака је одувек била наглува и није чула возове, за разлику од тате који је говорио да ће од буке коју праве излудети. Тако ни тог дана није чула воз који је ишао ка мени док је она окренута леђима ширила веш. Бацивши поглед на пругу, вриснула је и потрчала ка мени. Блуза коју је намеравала да закачи на конопац разапет између две накривљене мотке завршила је у трави. Ја сам збуњено гледала мало у њу, мало у воз, и даље непомична на шинама угрејаним од сунца. У једном наглom покрету њене руке су ме шчепале испод мишки и подигле. Већ у наредном тренутку, локомотива је прешла преко моје лутке поцепавши је и претворивши крпе од којих је била сашивена у неколико дроњака. Срушиле смо се на земљу. Сећам се, као кроз облак прашине који се при нашем паду подигао, да сам пожелела да ударим баку јер ме је стегла толико да ме је њен додир вређао и притиснула ме уз земљу тако јако да ме је цело тело болело. Воз је протутњао и његов хук се постепено утишавао док се није стопио са тишином. Бака ми је помогла да устанем и снажно ме протресла говорећи ми да не смем да се играм на прузи, да је то опасно и

да могу да настрадам. Није ми било јасно око чега се толико узбудила и зашто се уплашила.

„Воз је мене видео. Он би мене обишао.“

Лепо сам јој објаснила да није било потребе да диже панику. Ја волим возове. Како би оно што волим могло да ми науди? Још понекад поставим себи то питање, и даље на њега немам одговор. Ипак, и данас се сећам Мициних дроњака који су се разлетели по прузи.

* * *

Моја мајка је била лепа жена. То су говорили сви у селу. Имала је диван осмех, дугу косу и црне очи. Кажу да личим на њу. Мени њен лик није у јасном сећању, али бака ми је сачувала једну њену слику, једину коју је успела да сакрије од тате. Гледамо се тако она и ја често, ја њу кроз сузе, она мене сјајним очима са фотографије. Да ли је тај осмех само за сликање, да прикрије тугу у срцу?

Надам се да на њу личим. Замишљах себе како се једнога дана огледам и у одразу видим исту ову слику. Додајем јој боје. Мама је на њој тако лепа, млада... Како ли сада изгледа? Покушавам да замислим исти лик, само мало озбиљнији, са тим ведрим очима и понеком бором око њих. Бором смејалицом. Такве иду уз њен осмех и јамице на образима. У мојој машти, године су том лицу додале топлину, црте су мекше, али и нејасније. Да није ове старе фотографије, ишчезле би из сећања, стопиле би се у једну сиву мрљу из које би се касније појавио ко зна какав, ко зна чији лик.

Где ли је сада? Иако ме је оставила са баком и татом, ја је волим. Када би дошла де ме види, све бих јој опростила. Загрлила бих је најјаче на свету и изљубила је у оба образа, да пуца, да зна колико ми је недостајала. Не бих је ни питала где је била свих ових година. Важно би ми било само да је дошла да ме посети. Једино што бих од ње тражила је да ми поново отпева песму којом ме је успављивала. Сећам се како сам гледала у њене усне док је певала. Знала сам да ме након последњег стиха песме чека пољубац. На крају песме чијих речи се не сећам, као да их је из моје собе за њом однела промаја. Мелодију, чини ми се, још могу да чујем. Мелодију и њен мили глас. Често је певушим, мада не тако добро, смишљајући речи, препевавајући неке друге стихове. Ко пева као моја мама, мора да има љубави у срцу. Када бих још једном чула од ње ту успаванку, знала бих да ме воли колико ја њу.

Не бих волела да ми неко каже да личим на тату. И он је, додуше, на сликама леп, али није нимало леп када дође кући пијан. Када се напије, лице му се изобличи, а очи му постану црвене, кржаве. Не желим ни да погледам тада у њих, плашим се. Понекад и разумем маму што је отишла. Удала се веома млада, имала је тек петнаест година. Бака некада каже да је била девојчица када ју је тата довео, а некада, када се љути на мене, каже да је била дериште, баш као ја. А тата, он је увек пио. Данима и ноћима се није трезнио. Пио је у кафани, код другова, код куће. Увек је смрдео на ракију и јефтине цигарете. Некад, како је бака знала да каже, смрдео је и на жене или, по њеним речима, кафанске

дроце и бештије. Ја нисам тада знала шта су то тачно дроце и бештије, па сам једном питала учитељицу да ми објасни, али није хтела да ми каже. Рекла ми је да је више не питам такве глупости, а ја сам се постидела и више никада нисам хтела ништа да је питам.

* * *

Лети, када је врућина, сва деца из села скину се у гаће и прскају се у потоку. И ја сам волела да се тако расхладим и забавим кад су врели дани и нема ништа друго да се ради, али више не одлазим на поток, иако ме комшиница Дара сваки дан зове. Срамота ме је да се скинем пред другима јер нећу да виде ожиљак који имам преко леве бутине. Сад је мало блеђи и није толико упадљив, али свеједно, види се, а ја не желим да објашњавам одакле ми. Како да кажем свима да ме тата туче када попије? Признајем да некада те батине и заслужим, јер не послушам увек шта ми каже и не урадим све што треба. Ипак, не мислим да заслужујем овај ожиљак. Када би некако могао да нестане, мислим да бих била најсрећнија на свету. Мада, ако би ожиљак и нестао, мислим да те батине не би могле да нестану из моје главе. Не знам ни зашто ме је истукао, једноставно сам му се нашла на путу.

„Све сте ви исте! Курве!“

Урлао је на мене. Дохватио је жарач који увек стоји поред шпорета на дрва и ударио ме само једном, али из све снаге. Кожа ми је пукла под металном шипком, а крв поцурила низ ногу натапајући ми папучу. Осетила сам бол толико јак да нисам имала снаге ни

да вриснем. Само сам се срушила на под и сузе су ми потекле низ образе. Стајао је изнад мене. Лице му је било изобличено, зверско. У претећи подигнутој руци још увек је држао жарач. Дрхтећи, чекала сам нови ударац.

„Да је ниси такò! Можеш само преко мене мртве!“

Између нас се испречила бака. Стала је пркосно испред њега.

„Удри мене! Удри, гаде, кад друго не знаш!“

Гледала је дрско у његово одвратно лице отекло од алкохола и деформисано од беса. Рука му је стегла жарач тако чврсто да су му се на прстима оцртавале беле и црвене пруге. Учинило ми се да га је подигао још мало изнад своје главе као да се спрема поново да замахне. Вриснула сам гласом који као да је долазио из туђег грла. Поглед ми је пао на дрвени под по ком су капале моје сузе. Беспомоћна, слаба, повређена. Мислила сам само како ће рука која је малочас мени задала ударац, сада повредити баку. Један тренутак, један замах. Толико треба да се неко обележи за читав живот. Толико је потребно да се некоме живот одузме. Само један трен лудила. Пред очима ми је била слика лобање напрсле од ударца, седа коса улепљена крвљу. Тренутак који траје као трептај ока за мене је био мучно дуг. Нешто је пало поред мене уз туп звук дрвених дасака о које је ударило. Непомична, нисам смела да подигнем главу и погледам шта је. Не моју баку, Боже, само не њу. Кораци се удаљавају. Врата се отварају уз тихо шкрипање, као да шарке цвиле док рука стиска кваку. Затварају се уз тресак. На мени су грубе, али топле руке. Привијају ме уз кошчата недра.

У тим рукама које ме нунају, као што су то чиниле када сам била беба, осећам се заштићено. Сузе нам се мешају на образима.

„Желим да умре! Да цркне!“

„Немој, Нено, немој...“

Нагомилана туга ослобађа се из мојих груди у бакином наручју. Јецаји ми трзају тело.

„Певај ми ону успаванку што ми је мама певала.“

Старица ћути. Чујем само њено и своје дисање. Желим да заспим.

* * *

Када питам баку од чега живимо, одговори увек исто:

„Од воље Божије.“

Мислила сам да то каже у шали, али кад мало боље размислим, заиста јесте тако. Сада само од тога и живимо. Другог извора прихода немамо. Једном је учитељица питала шта ми је отац по занимању, а ја сам је само збуњено погледала и слегла раменима. Она је тада сигурно помислила да сам толико глупа да не разумем ни најобичније питање, а ја једноставно нисам могла да јој кажем да мог тату не занима ништа осим кафане и ракије. Додуше, занима га и музика. Раније је свирао хармонику. Бака му је купила за рођендан, јер је стално говорио како му је највећа жеља да научи да свира. Продала је због ње дукате које је донела још у мираз, а наследила од своје мајке. То јој се чинило као добра идеја јер је сматрала да ће му тако, како је сама говорила, дати кору хлеба у руке.

„Нека свира, може тако добро да се заради. Боље да заради у кафани, него у њој да троши. Ето, тако сам мислила.“

И била је у праву. Имало се тада доста пара. Сећам се и ја, свирао је до пре пар година. Ишао је по кафанама, свадбама и другим слављима, вашарима, сточним сајмовима, све док хармонику није продао и паре потрошио. Бакин мираз, годинама чуван по скровитим местима од Шваба, четника, партизана, нестао је за само једно вече.

На некој свирци, тата је и маму упознао. Заљубила се у музиканта. Кренула је са њим на крај света, па стигла право до ове страћаре на крај села на које је и Бог заборавио. Љубав. Бака каже да су се заиста волели. Ја баш и не разумем шта стварно значи љубав. Гледала сам понекад филмове код Даре, пошто она има телевизор. У сваком филму је неко у неког био заљубљен, тако да сам закључила да је љубав заиста важна ствар. Да је другачије, не би о томе сви толико причали, па чак и филмове снимали. Не знам како су се тачно мама и тата упознали, пошто бака не уме да ми каже. Маму не могу, а тату не смем да питам. Зато сам често замишљала њихов први сусрет. Рецимо, тата је био zgodни каубој, а мама заносна лепотица која је певала у салуну. Тата је био Тарзан, мама његова девојка Џејн коју је спасао од лава који је напао усред џунгле. Замишљала сам тату и као Клерка Гебла, а маму као тврдоглаву девојку која је увек говорила да ће мислити о томе сутра. Једном ми је пало на памет да је тата руски војник, а мама она несрећна Ана која је била толико тужна да се због њега бацила под воз. Та помисао ми се нимало није допала